

บทที่ 1

บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

ไผ่ เป็นพืชที่มีคุณประโยชน์โครงการหลวงได้มีการนำเข้ามาทดสอบและปลูกในพื้นที่สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง และขยายไปยังพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหลายแห่งผ่านทางโครงการป่าชาวบ้าน และเป็นพืชที่เกษตรกรให้ความสนใจเลือกที่จะปลูกในพื้นที่ทำกิน เนื่องจากไผ่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เร็วกว่าเมื่อเทียบกับกลุ่มไม้ต่างถิ่นและไม้พื้นถิ่น อีกทั้งไผ่เป็นพืชที่ชุมชนมีการใช้ประโยชน์ทั้งในด้านการบริโภคและเป็นไม้ใช้สอยและสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

ประเทศไทยมีไผ่ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติทั้งสิ้น 15-20 สกุล ประมาณ 80-100 ชนิด (สราวุธและคณะ, 2554) โดยแบ่งแต่ละชนิดของไผ่ที่รู้จักและมีการใช้ประโยชน์กันอยู่ในปัจจุบันมีอยู่เพียงไม่กี่ชนิดเท่านั้น ประกอบกับที่ผ่านมา พบว่า ไผ่ที่อยู่ในพื้นที่สูงเริ่มตายชุก คือ เมื่อไผ่ออกดอกแล้วทำให้ไผ่ตายทั้งกอ อาทิเช่น ไผ่ขางป่า ไผ่หก ไผ่เปาะ ไผ่เลี้ยง ทำให้เกษตรกรขาดรายได้จากการขายหน่อไผ่และนำลำไผ่ไปใช้ ซึ่งไผ่ที่นำมาปลูกกันส่วนมากในปัจจุบัน จะไม่ทราบอายุที่แน่นอน และไม่ทราบแหล่งกำเนิดที่แน่ชัด ซึ่งวงจรชีวิตของไผ่กว่าจะออกดอกได้ใช้เวลาไม่แน่นอน โดยส่วนใหญ่ไผ่มีอายุชุกอยู่ประมาณ 60 ปี ไผ่เมื่อออกดอกหรือออกชุกจะตาย (บุญวงศ์และคณะ, 2557) ถ้าไผ่เกิดออกดอกพร้อมกันแล้วอาจจะทำให้ไม้ไผ่เหล่านั้นสูญพันธุ์เร็วยิ่งขึ้น รวมทั้งไม่มีวิธีใดที่จะทราบอายุที่แน่นอนของไผ่ ยกเว้นทราบแหล่งที่มาของไผ่นั้น ๆ เช่น เพาะจากเมล็ด

ในปี พ.ศ. 2559-2561 ได้สำรวจความหลากหลายชนิดพันธุ์และการใช้ประโยชน์ของไผ่บนพื้นที่สูง เพื่อเพิ่มช่องทางการนำมาใช้ประโยชน์ได้มากกว่าชนิดที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน พบว่า ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงจำนวน 33 แห่ง มีไผ่ 13 สกุล 50 ชนิดพันธุ์ แบ่งเป็นไผ่ ในธรรมชาติ 23 ชนิดพันธุ์ และไผ่ที่นำมาปลูก 27 ชนิดพันธุ์ โดยกลุ่มพื้นที่ที่มีระดับความสูงปานกลาง (500-1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเล) พบความหลากหลายของพันธุ์ไผ่มากที่สุด 44 ชนิด แสดงให้เห็นว่าไผ่มีการกระจายพันธุ์และเติบโตได้ดีในพื้นที่ที่มีความสูง 500-1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเล สำหรับการศึกษาการใช้ประโยชน์ไผ่ในชุมชน พบว่าชุมชนใช้ลำไผ่เพื่อการก่อสร้าง ใช้สอย ทำเครื่องจักสาน 43 ชนิด แต่ใช้มากที่สุดเพียง 5 ชนิด ได้แก่ ไผ่ขาง ไผ่หก ไผ่บง ไผ่ตง ไผ่รวก และใช้หน่อเพื่อบริโภค 15 ชนิด แต่นิยมบริโภคมากที่สุดเพียง 6 ชนิด ได้แก่ ไผ่ขาง ไผ่บง ไผ่ไร่ ไผ่หก ไผ่รวก ไผ่หวาน ทั้งนี้มีความต้องการปลูกไผ่รวก ไผ่ขาง ไผ่บง ไผ่หกและไผ่ตงสำหรับก่อสร้าง/ใช้สอย และต้องการปลูกไผ่ไร่ ไผ่หวาน ไผ่บง ไผ่ขาง ไผ่รวก ไผ่ตง และไผ่หกเพื่อการบริโภค อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าชุมชนบนพื้นที่สูงมีการใช้ประโยชน์จากไผ่ทั้งการบริโภคและก่อสร้าง/ใช้สอยเพียงไม่กี่ชนิดจากจำนวนชนิดทั้งหมดที่สำรวจพบ

จากผลการศึกษาได้คัดเลือกชนิดพันธุ์ไผ่ที่มีลักษณะตรงตามความต้องการการใช้ประโยชน์ในชุมชน ได้แก่ 1) สำหรับการบริโภคและตลาดมีความต้องการ 6 ชนิด ได้แก่ ไผ่หวานอ่างขาง ไผ่กิมชุง ไผ่หก ไผ่บงหวาน ไผ่เปาะช่อแฮ ไผ่ไร่ 2) สำหรับการใช้ประโยชน์ลำและตลาดต้องการ 10 ชนิด ได้แก่ ไผ่บงบ้าน ไผ่ขางป่า ไผ่ขางหม่น ไผ่ขางจิ้น ไผ่หก ไผ่ตง ไผ่ยักษ์ ไผ่วะโชะ ไผ่บงใหญ่ ไผ่รวก ประกอบกับบนพื้นที่สูงมีการใช้ประโยชน์ลำไผ่ในการก่อสร้างโรงเรือนปลูกพืชค่อนข้างมาก และนำมาทำเครื่องเรือนเครื่องใช้สำหรับใช้ในชีวิตประจำวันและสร้างรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือน ฉะนั้นเพื่อให้เกษตรกรบนพื้นที่สูงได้นำไผ่ไปใช้ประโยชน์ในแง่ของการเป็นวัสดุก่อสร้างทดแทนการใช้ไม้จริง เช่น การใช้งานเพื่อการก่อสร้างและเครื่องเรือน

เครื่องใช้ภายในบ้าน จึงได้คัดเลือกชนิดพันธุ์จำนวน 3 ชนิดจากผลการศึกษาข้างต้น ได้แก่ ไม้บงใหญ่ ไม้โป๊ก และไม้วะชะ ไปศึกษาสมบัติทางกายภาพและเชิงกล โดยพบว่า สามารถเป็นวัสดุก่อสร้างทนทานการใช้ไม้เป็นส่วนของโครงสร้างที่ถ่ายแรงในแนวตั้งและแนวนอน เช่น เสาและคาน รวมถึงนำไปใช้เป็นเครื่องจักสานได้นอกจากนั้นยังสามารถนำมาเพิ่มมูลค่าเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนโดยพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบต่างๆได้

เนื่องจากชุมชนมีการนำไม้มาใช้ประโยชน์ค่อนข้างมาก จึงต้องมีการปลูกฟื้นฟูทั้งในพื้นที่เกษตรกรรมของตนเองและพื้นที่รอบชุมชนเพื่อลดการเก็บหาและตัดฟันจากป่า รวมถึงเพื่อให้มีไม้ใช้ในชีวิตประจำวันและเมื่อเหลือใช้สามารถแปรรูปจำหน่ายเป็นรายได้เสริมให้ครอบครัว และสามารถฟื้นฟูอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำ

ลำธารในพื้นที่ให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ต่อไป โดยยึดหลักการดำเนินงานตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา ภูมิพลอดุลยเดชเกี่ยวกับการปลูก ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ดังนั้นเพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากไม้ได้หลากหลายชนิดอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม และก่อให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟูเพื่อการใช้ประโยชน์ รวมถึงสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์ชนิดไม้ที่มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ การพัฒนาต่อยอดการใช้ประโยชน์จากลำไม้เพื่อเพิ่มมูลค่า การศึกษาการเติบโตและขยายพันธุ์ไม้ที่ได้จากการเพาะเมล็ด เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ ฟื้นฟู เพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในชุมชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์ชนิดไม้ที่มีความเหมาะสมร่วมกับชุมชน
- 2.2 เพื่อศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากลำไม้ร่วมกับชุมชนในการเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้
- 2.3 เพื่อคัดเลือกชนิดพันธุ์ไม้ที่ได้จากการเพาะเมล็ดสำหรับนำไปใช้เป็นต้นพันธุ์
- 2.4 เพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟูความหลากหลายของชนิดพันธุ์ไม้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ร่วมกับชุมชน

3. ขอบเขตของการศึกษา

3.1 การศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์ลำไม้ที่เหมาะสมร่วมกับชุมชน อย่างน้อย 2 ด้านการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง จำนวน 2 แห่ง

3.2 การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากลำไม้ร่วมกับชุมชนในการเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง จำนวน 2 แห่ง

3.3 การคัดเลือกชนิดพันธุ์ไม้ที่ได้จากการเพาะเมล็ดสำหรับนำไปใช้เป็นต้นพันธุ์

- คัดเลือกและขยายพันธุ์ไม้ที่มีลักษณะที่ดีที่ได้จากการเพาะเมล็ด ได้แก่ ไม้รวกป่า ไม้เลื้อย ไม้หก ไม้มันหมู ไม้ซางป่า และไม้หวานอ่างซาง ณ แปลงรวบรวมพันธุ์ไม้ ที่อุทยานหลวงราชพฤกษ์ อย่างน้อย 3 ชนิด

- ศึกษาการเติบโตของชนิดพันธุ์ไม้ที่ได้จากการเพาะเมล็ด ที่ปลูกทดสอบในแปลงรวบรวมพันธุ์ไม้ ที่สถานีวิจัยเกษตรหลวงปางดะ จำนวน 8 ชนิด

3.4 การอนุรักษ์ ฟื้นฟูความหลากหลายของชนิดพันธุ์ไม้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ร่วมกับชุมชน ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง จำนวน 5 แห่ง

พื้นที่สูง

- การเพาะขยายพันธุ์ไม้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ของชุมชนบนพื้นที่สูง
- ปลูกฟื้นฟูไม้เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทั้งในระดับครัวเรือน พื้นที่เกษตร และป่าธรรมชาติ

